

# Vrchnostenský plátenický mandl v Koloredově a zájmy místeckých měšťanů (1766–1854)



Radek Lipovski

## SEIGNEURIAL LINEN MANGLE AT KOLOREDOV AND THE INTERESTS OF THE MÍSTEK BURGHERS (1766–1854)

The paper is based on the archive of the Central Directorate of the Archbishops' Estates, where one finds position papers concerning land parcelling, leasing of processing facilities (mangles, fulling machines, bleaching works), catering and other facilities (such as Jewish restaurants). Proto-industrial textile production reigned supreme in Frýdek-Místek region by the end of the 18<sup>th</sup> century, but it was precisely because of this that a mangle in a new village was up against fierce competition. A fight broke out among the lessees of this originally 'monopoly' machine to counter efforts to set up a competitive facility right in the town of Místek, to beat off the competition on the Silesian side of the border, and to alleviate government pressures aiming to remove various barriers to doing business. The relationship between the town and the country is manifested on several levels: head-to-head competition, mutual dependence and necessary coexistence, because only people in the town were wealthy enough to lease emphyteutically the seigneurial operations, and there were thriving markets that attracted traders from afar.

### KEYWORDS:

economic history; proto-industrialisation; textile industry; linen mangle; Moravia; Silesia

V sedmdesátých letech 18. století se pod vlivem velkého hladomoru (1771–1772) a poddanských nepokojů (1775) stát snažil upravit robotní povinnosti poddaných. Režijní velkostatky byly vnímány jako příčina neúměrného růstu robot. Řešením mělo být rozdrobení panské půdy na drobné selské statky, tzv. Raabova aboliční soustava.<sup>1</sup> Raabizace spočívala ve dvou opatřeních: abolicí robot a parcelizaci nevýnosných režijních statků. Zatímco abolicie byla celkem úspěšná i na soukromých statcích, k parcelizaci přistoupili jen největší příznivci reforem, nejpřesvědčenější osvícenci a nejprozíravější ekonomové.<sup>2</sup> Tomuto popisu sice arcibiskup Anton Theodor Colloredo příliš neodpovídal, ostatně ani ředitelství arcibiskupských statků o výhodnosti tohoto kroku nebylo přesvědčeno, ale uznávalo, že v místech s horší kvalitou půdy by její propachtování mohlo být výnosnější, což se týkalo právě hukvaldského panství. Ředitelství si nechalo udělat účetní rozvahu a zjistilo, že devět vrchnostenských dvorů na tomto panství bylo prodělných. Proto se zde přistoupilo k parcelizaci.<sup>3</sup> Jednou z nově lo-

1 Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s. 330.

2 Pavel NOVÁK, *Velkostatkář. Případ majitelů velkostatku Mirošov*, in: Jiří Malíř a kol., *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008, s. 192–207, zde s. 203.

3 Zemský archiv [dále jen ZA] v Opavě, pob. Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků [dále jen ŮŘAS] Kroměříž, Parcelace dvorů (1796–1809), inv. č. 8550, sign. E 5/2, k. 1091, složka Herrschaft Hochwald Besitz, 1. Abolition Emphiteutirung Maieren Zerstückung, 2ter Theil. Parcelace dvorů v méně úrodných oblastech a reluce robot



kovaných vesnic byl Koloredov, který vznikl v roce 1790 parcelizací sviadnovského dvora v těsném sousedství města Místku a přes řeku Ostravici i Frýdku.<sup>4</sup>

Ve druhé polovině 18. století se kromě změn v zemědělství prudce rozvíjelo protoindustriální textilnictví, jež se již stalo tématem mnoha výzkumů. Základní práci v tomto směru dodnes představuje monografie Arnošta Klímy, který se velmi podrobně věnoval vývoji zákonodárství, textilní výroby a obchodu, ale obsáhl i řadu konkrétních příkladů manufaktur, vztahy majitelů s dělníky, s domácími přadláky apod.<sup>5</sup> Z novějších badatelů nelze opomenout přínos Markuse Cermana.<sup>6</sup> O moravském a slezském protoindustriálním textilnictví psal především Jan Janák,<sup>7</sup> ale už před ním se tomuto tématu podrobně věnoval František Mainuš.<sup>8</sup> Pro tuto studii však byly zásadní výzkumy Milana Myšky, zejména monografie o textilní výrobě na Frýdecko-Místecku, která byla poměrně nedávno znovu vydána.<sup>9</sup> Myška využil prameny ekonomické povahy uložené ve fondu Ústředního ředitelství arcibiskupských statků, jež se staly hlavním podkladem pro mou studii, ale učinil tak v omezené míře, jelikož se soustředil na proces přechodu od protoindustriální k průmyslové výrobě, v čemž bylo Frýdecko-Místecko svým způsobem ojedinělé. Mým cílem bylo na tento výzkum navázat a místo poznání významného procesu v dějinách („shora“) jsem se odhodlal projít rozsáhlou spisovou agendu velkostatku a podívat se na celý proces „zdola“, pohledem drobných podnikatelů, výrobců a úředníků. Tato studie se omezuje na jednu ze zkoumaných oblastí — plátenické mandlířství.

Pronajímání drobných průmyslových podniků (mlýnů, valch, vinopalen, barvíren, sanýtrn — drasláren, cihelen či lomů) bylo ekonomicky výhodné.<sup>10</sup> Pachtý od vrchnosti jsou samozřejmě starší záležitostí, rozvíjely se zejména s přechodem na režijní velkostatek. Nejtypičtější byly krátkodobé pachtý, například na jeden rok. Dlouhodobé pachtý úžeji souvisí až s robotními relucemi v 18. století, ale už předtím

---

fakticky probíhaly už dříve, ale většina panství setrvala na konzervativních pozicích. Eduard MAUR, *Vývojové etapy velkostatku v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu*, in: *Hospodářské dějiny* 7, Praha 1981, s. 203–226, zde s. 214.

- 4 Franz Joseph SCHWOY, *Topographie vom Markgraftum Mähren. III. Band. Prerauer- Znaymer- und Iglauer Kreis*, Wien 1794, s. 82–83.
- 5 Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.
- 6 Markus CERMAN, *Proto-Industrialization in an Urban Environment. Vienna, 1750–1857, Continuity and Change* 8, 1993, č. 2, s. 281–320; TÝŽ, *Protoindustrialisierung in Europa. Industrielle Produktion vor dem Fabrikszeitalter*, Wien 1994.
- 7 Viz například Jan JANÁK, *Protoindustriální období Moravy a Slezska od merkantilismu k liberalismu*, in: Tomáš Knoz (ed.), *Morava v době baroka*, Brno 2004, s. 141–151. Souhrnný pohled ve svazku Jan JANÁK, *Dějiny Moravy. Díl 3/1, Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*, Brno 1999.
- 8 František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, Ostrava 1959; TÝŽ, *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*, Spisy University v Brně — Filosofická fakulta, sv. 66, Praha 1960.
- 9 Milan MYŠKA, *Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby. (Opožděná industrializace)*, Frýdek-Místek 2013 (první vydání Turnov 1991).
- 10 P. NOVÁK, *Velkostatkář*, s. 200.



se objevovaly zejména v blízkém okolí měst.<sup>11</sup> V následujícím textu se sice budou používat pojmy pacht a nájem jako synonyma, ale vždy se bude jednat o pacht ve smyslu braní zisků z věci prostřednictvím vlastní píle a přičinění.<sup>12</sup>

Vrchnostenský plátenický mandl stál původně v poddanském městě Místku. Nejstarší zmínkou o jeho existenci je pokorná suplika běliče a mandlíře z Kroměříže Johanna Michela z roku 1710 o poskytnutí místeckého mandlu, protože kroměřížské bělidlo a mandl, na nichž věrně, pilně a přičinlivě sloužil 17 let, byly v té době zrušeny.<sup>13</sup> Mandl byl pravděpodobně vrchnostenský a hukvaldské dominium ho najímalo soukromým mandlířům.<sup>14</sup> Účetní bilance za léta 1746–1754 se zmiňuje o dvou mandlech. Ten původní byl v roce 1752 propachtován na tři roky, ale v roce 1751 byl u Místku nově vybudován druhý mandl, jenž byl zkusmo propůjčen Matěji Němčíkovi z Frýdku.<sup>15</sup>

Onen druhý mandl byl zřejmě součástí vrchnostenského dvora u Místku, ale žádná jistá spojnice nebyla nalezena. Další informace se objevuje až k 17. březnu 1766, kdy hukvaldský vrchnostenský úřad prodal plátenický mandl ve vsi Sviadnově poblíž Místku mandlíři Ignáci Krestovi. Podle pozdějšího opisu kupní smlouvy se jednalo o emfyteutický kup, tzn. Kresta se na mandlu dědičně zakoupil za určitých, vrchností stanovených podmínek. Mandl byl údajně vystavěn z dobrého materiálu a opatřen veškerým vnitřním vybavením potřebným pro mandlování. Sestával z kvelbové komory a oddělené dřevěné stáje pro koně a krávy, od sviadnovského šenku ho dělila zahrada o 840 sázích čtverečních, od panských zahrad plátenické bělidlo. Patřilo k němu vše, co bylo připevněno k zemi nebo ke stěně hřebíkem. Kupní částka činila 500 zl., pachtovné se mělo platit čtvrtletně po 57 zl. 30 kr., takže 230 zlatých rýnských ročně „v dobré, berné minci“. Jelikož se jednalo o nákup, byl za opravy podlahy, střechy, madlu, presu a dalších věcí odpovědný držitel. Mandl a všechny příslušenosti měly být udržovány v dobrém stavu bez konkurence vrchnosti, a to i v případě („... so Gott gnädiglich abwenden wolle...“) zapálení bleskem. Ke znovuvýstavbě mandlu by však vrchnost zajistila materiál ze svého panství za příznivou cenu. Pro opravy vrchnost slíbila poskytnout zdarma každý třetí rok jeden javor z panských lesů s dovozem a k opravě velkého řetězu rovněž každý třetí rok čtvrt centu železných prutů z panského hamru. Pachtýři bylo dovoleno pást v letním čase na panském dva kusy hovězího dobytka a jednoho koně společně s panským dobytkem, ale v zimě si musel dobytek žít vlastním krmivem.

Zvláštěností, vlastně přímusem, byl kupcův závazek, že bude odebírat veškeré nápoje, tzn. pivo, víno a kořalku, z panských šenků, vystříhá se lovu, střílení, chytání ryb a raků, jakož i všech lichvářských a jiných jednání proti zemskému zákonu. Z ekonomického hlediska byla velmi důležitou vrchnostenská podmínka, aby mandlíř na-

11 Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963, s. 130–131.

12 Tamtéž, s. 75.

13 ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, Majetek v Místku, mandl v Místku (1725), inv. č. 8635, sign. E 7/10-5, k. 1102.

14 M. MYŠKA, *Lnářský a bavlnářský průmysl*, s. 15.

15 ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, Majetek v Místku, mandl v Místku (1725), inv. č. 8635, sign. E 7/10-5, k. 1102.



kládal stejně s bohatými i chudými („... die zum Ausmangeln bringende Leinwand sowohl dem reichen, als Armen gebührendes, und ohne allen Schaden dergestalten zurichten...“),<sup>16</sup> protože nerovný přístup k zákazníkům vyvolával časté žaloby. Zároveň neměl mandlíř převzít špatný zvyk mandlovat za 3 kr. kus plátna prodávaný mimo zemi a za 4 kr. kus prodávaný v zemi, čímž se mandlíři zřejmě snažili zvýšit zájem cizích obchodníků, ale místní výrobci byli poškozováni. Předposlední bod smlouvy se stal později hlavním důvodem sporů mezi měšťany a pachtýři vrchnostenského mandlu. Zajišťoval totiž monopol vrchnostenského mandlíře v daném regionu. Vrchnost slíbila, že nepovolí zřízení žádného dalšího mandlu ke škodě tohoto podniku, a všichni pláteníči běliči a obchodníci v Místku, Sviadnově a okolí byli od pradávna zavázáni pod hrozbou trestu všechno zde bělené a přivezené plátno mandlovat v tomto mandlu a valchovat ve vrchnostenské valše.

Pod kupní smlouvu se podepsali za vrchnostenský úřad hukvaldského panství vrchní úředník Martin Jan Uhlář a pachtýř Ignác Kresta. K tomu bylo připojeno potvrzení olomouckého biskupa Maxmiliána hraběte z Hamiltonu (datováno v Chvalovicích 27. června 1767) a představeného kapituly olomouckého dómu Leopolda hraběte Podštátského (datováno v Olomouci 13. srpna 1767).<sup>17</sup> Spisy k pronájmům se v té době vedly ještě sporadicky, a zřejmě proto se o Krestově podniku nedochovaly další informace až do roku 1783. Teprve když v roce 1800 ředitelství arcibiskupských statků oslovilo své účetní oddělení s dotazem na dodávky javorů a železných prutů na opravy, vyšlo najevo, že do roku 1783 se o dřevě žádné účty nevedly. Poté sice ano, ale nepodařilo se najít žádný záznam o výdeji javorů Krestovi za období 1766–1792. Účtárna nebyla schopna sdělit, zda dřevo obdržel, nebo ne. K vrchnostenskému hamru se účty dochovaly, což svědčí o významu tohoto podniku, a podle nich Kresta vybral plný počet 225 liber železa, na něž měl smluvní nárok.

Vztahy mezi vrchností a mandlířem byly pravděpodobně dlouhodobě příznivé, protože si Kresta do počátku osmdesátých let 18. století pacht udržel beze změn. Byl mu tedy neustále prodlužován. V roce 1783 se Kresta obrátil na vrchnostenský úřad s žádostí o poskytnutí dřeva z panského lesa Štandloku na opravu mandlu. V žádosti se poprvé objevují údaje o změně podnikatelského prostředí pro mandlíře. Kresta psal, že po dlouhá léta drží v klidu a bez zábran mandl ve Sviadnově, ale v současné době byly zřízeny dva mandly a bělidla na panství Frýdek mezi Frýdkem a Sviadnovem (u řeky Ostravice), jež byly propachtovány za 20 a 50 zl. ročně, zatímco Kresta musel platit 230 zl. za rok. Snížila se cena za mandlování jedné štuky na 3 kr., což ho podle vlastních slov přivede do záhuby. Navíc při stavbě císařské silnice byl prý Krestovi odebrán značný kus pole. Nebyl to ledajaký kus, nýbrž část bělidla. Kresta v roce 1786 požádal o kompenzaci, protože ze zabrání „placu“ k bělení vzešla velká škoda jeho živobytí.<sup>18</sup>

Brzy nato vstupují do boje o podnikatelský zisk také místeční měšťané. Dvanáct obchodníků plátnem požádalo vrchnost o povolení zřídit druhý mandl a na obhajobu svého požadavku uvedli, že za dosavadní rok 1786 (od ledna do července) byli nuceni

16 Tamtéž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6-1, k. 1119.

17 Tamtéž.

18 Tamtéž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109.



mandlovat už přes 2 000 štuk plátna nákladněji na slezské straně. Navíc prý pro stále rostoucí prodej budou muset ve Slezsku částečně mandlovat, částečně valchovat. Jelikož plátenický mandl, zcela jediný, který se nachází na zdejším panství, nadále nedokáže vše pokrýt, je nejvýš potřebné vybudovat nový, aby obchodníci mohli mandlovat za nižší cenu, nemuseli postupovat proti panské valše a aby se těmito překážkami neoslabil plátenický obchod města Místku.

Obchodníci a pláteníci se zřejmě domluvili na společné taktice, protože o dva dny později nabídl jiný místecký měšťan, Jan Šrámek, že vybuduje nový mandl na vlastní náklady. Nabídku podpořil osmi důvody, které byly částečně zmíněny už v předchozí žádosti, ale Šrámek přidal své poznatky, jež dobře poukazují na rostoucí trh s plátnem. Panský mandl podle Šrámka nepostačoval k úpravě takového množství plátne, které bylo prodáváno malými obchodníky při výročních nebo týdenních trzích, a o to méně byl schopen postarat se o materiál vyvážený místními obchodníky do Vídně, Brna a Prešpurku. Proto byli pláteníční obchodníci nuceni cestovat několik mil na slezskou stranu a mandlovat tam draž, přičemž slezští mandlíři prý nejednou nechtěli upravovat jejich plátno, když zároveň nevalchovali na jejich valše. Dále Šrámek argumentuje rostoucím obchodem do Haliče, dokonce by časem ani oba mandly ve Frýdku nemusely stačit, a obchodníci by tak ztratili možnost dopravit zboží na trhy včas. Na frýdecké straně už údajně byl vidět nedostatek nabídky úpravárenských služeb pro příliš slabou výkonnost místeckého mandlu a Šrámek pohrozil, že by proto mohli přikročit ke zprovoznění nového mandlu tam, což by odtáhlo místecký prodej plátne do Frýdku a poškodilo místní valchu.<sup>19</sup>

Lze věřit, že obchod s plátnem se v dané době výrazně rozšířil. Frýdecká a místecká plátne nižší a střední jakosti byla určena pro široký konzum, takže o ně byl zájem na trzích v Uhrách, Haliči, Polsku, Rusku a Turecku. Podle soupisu z roku 1773 bylo ve Frýdku sice jen osm celoročních tkalců a 16 sezonních, ale na frýdeckém venkově přes 800, převážně sezonních. V Místku bylo k roku 1792 doloženo 156 tkalcovských mistrů s 205 stavů.<sup>20</sup> Přesto lze z žádosti vyrozumět i pochopitelný kalkul obchodníka. Ve Šrámkově výpovědi se zřetelně projevuje lineární pojetí času, když uvažuje nad růstem trhu s plátnem a když se snaží vyvolat obavy, že by Slezané mohli být rychlejší. Zároveň z žádosti vyplývá snaha o nezávislost na vrchnostenských úpravárnách, která byla jádrem sporu mezi měšťany a nájemci panských mandlů.

Vrchnostenský úřad v Hukvaldech potvrdil, že pláteníční obchodníci v současnosti našli velký odbyt plátne v Polsku, přesto nebylo záhodno bez zvážení dovolit suplikantu Šrámkovi, aby zřídil plátenickou valchu na vlastní náklady, protože by to bylo ke škodě Ignáci Krestovi. I kdyby se jeho arcibiskupská milost rozhodla založit vlastní mandl, musela by snížit pachtovné Krestovi, na něhož se vrchnostenský úřad obrátil, zda by nechtěl postavit druhý mandl u stávající provozovny, skoro pod jednou střechou. Kresta nabídku přijal. Úřad to zdůvodňoval tím, že chtěl předejít snížení nájmu a zároveň nedat Šrámkovi šanci, aby žádost opakoval. Jelikož Kresta byl postižen fungováním dvou mandlů na frýdeckém panství, bylo lze mu povolit zřízení

19 Tamtéž, Povolení k otevření mandlovn v Místku (1786), inv. č. 9909, sign. E 34/29-2, k. 1259.

20 M. MYŠKA, *Lnářský a bavlnářský průmysl*, s. 15–19.



dalšího mandlu, dodat mu levnější materiál a suplikanta odmítnout. Šrámkova žádost byla skutečně zamítnuta a Krestovi zvýšen nájem o 10 zl. ročně za druhý podnik.<sup>21</sup>

Kresta si požádal o levný materiál pro výstavbu nového mandlu. V porovnání se Šrámkem na tom byl majetkově patrně podstatně hůř, což však vrchnost nezohlednila a její kalkul se ukázal být lichým. Už v roce 1789 Kresta prosil o lhůtu k zaplacení pachtovného, protože prý ve válečném čase utrpěl újmu 400 zl., mandl přestavěl za 1000 zl., pro opravu musel draze nakoupit stavební dřevo, slámu a seno z jiných panskostí a tři mandly na frýdecké straně mu dělaly velkou škodu. Na podzim téhož roku dokonce prosil, aby nebyl pohnán do vězení. Upřesnil hlavně svůj výdaj 400 zl., jež vložil do sviadnovského šenku, který držel 15 let, a z něhož musel obětovat vojsku veškeré jídlo a pití a před pruským důstojníkem i peníze bez jakékoliv náhrady. Kresta platil po 20 let 230 zl. ročně bez prodlev, ale v roce 1787 odvedl jen 95 zl. 45 kr. a pak další dva roky nic. Nedoplatek se tedy vyšplhal na 555 zl. 45 kr., což bylo vrchnostenskému úřadu vyčteno, protože měl reagovat rychleji a nenechat to dojít tak daleko. V další suplice ze září 1790 Kresta napsal, že působí jako pachtýř na biskupských stacích 40 let a vždy byl s vrchností solidní. Za ztracenou část bělidla mu byla sice prodána louka pro dva koně a dvě krávy na Kamenci, ale louku zničila povodeň v předchozím roce a další prostor už nebyl k dispozici, protože mandl stál hned u císařské silnice.

Hukvaldský vrchní Ondřej Zelinka doporučil arcibiskupské administraci, aby nepovolila Krestovi odklad a ani ho neodškodnila za sebraná pole. Na slezské straně byly skutečně tři mandly, ale ten třetí prý stál hluboko ve Slezsku, a přitom tkalců a fabrikantů přibývalo. Zelinka navíc argumentuje státními nařízeními, jimiž byly zrušeny přímusy, a tudíž poddané nebylo možné nutit, aby své výrobky upravovali ve stanoveném mandlu: „Ergäbe sich nun auch, daß einige der Misteker, oder umliegenden anderwärts im Schlesischen sich die Waaren zurichten lassen, käme es daher, weilen Beschwehrführer eines Theils nicht alles bestreithen könne, und anderen Theils wegen Unsicherheit, die bei ihm, wegen seiner Trunkenheit, und dessen Söhne Nachlässigkeit eingeschlichen, zumal öffters den Leuthen Leinwand in Verluhr gehe...“<sup>22</sup> Ostravice se skutečně vylila a zanesla kamením část louky, přesto větší část zůstala nepoškozená a žadatel využíval zanesenou část jako bělidlo. Vrchnost brzy na jaře opatřila břeh Ostravice terasami a gabiony (*Steinkörben*) proti silnému proudu. Za pás bělidla u císařské silnice dostal Kresta louku Telatník u potoka, takže krásné místo pro bělidlo, a kdyby ho dokázal uvést do pořádku, byl by plně odškodněn.

Kresta nechtěl, aby místečtí měšťané postavili nový mandl, ale ani se nehrnul k jeho zprovoznění sám. Vrchní úředník si pozval Krestu „na kobereček“, aby mu domluvil: „... dem zweiten Manglgang umsosicherer zu bauen, als er sonst Gefahr laufen würde, daß einer von den querulirenden Misteker Leinwandhändler mit Gubernial Bewilligung nahe an der Stadt Mistek gebaut werden dürfte.“<sup>23</sup> Kresta se bránil, že se bude muset na Telatník přenést, vše tam udělat nově, znovu vykopat strouhy a vše adaptovat na bělidlo, což bude hodně stát. Vrchnostenský úřad chápal určitě

21 ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, Povolení k otevření mandlovny v Místku (1786), inv. č. 9909, sign. E 34/29-2, k. 1259.

22 Tamtéž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109.

23 Tamtéž.



Krestovy potíže. Telatník ležel za silnicí u mlýnského potoka, takže byl vzdálen od mandlu, a proto pro bělení a noční hlídku nepříznivý.

V polovině roku 1792 informoval vrchní Zelinka ředitelství (tehdy inspektorát), že Ignác Kresta, mandlíř v nově vystavěné vesnici Koloredově, dosud nezaplatil dluh ani pachtovné z dalšího roku a není naděje, že by se to v daném roce zlepšilo, jelikož měl ještě mnoho dalších osobních dluhů. Proto byl mandl 18. ledna 1792 prodán v dražbě frenštátskému měšťanovi Václavu Kněžkovi za 2200 zl. s tím, že nemusel platit dluh 603 zl. váznuocí na mandlu a laudemium 110 zl. V kupní smlouvě byl mandl popsán se vším příslušenstvím. Vrchnost prodala do dědičné držby mandl v dobrém stavu, vystavěný z dobrého materiálu, s jedním chodem, vybavený dobrým příslušenstvím, dále ze dřeva zhotovený druhý chod, inventář, oddělenou klenutou komoru, venku dřevěnou stáj pro koně a krávy, kus louky zvané Telatník mezi panským poplužním dvorem a císařskou silnicí, přívodní cestu, tzv. Pískovnu atd.

Kupec byl zavázán udržovat mandl v dobrém stavu bez nejmenší vrchnostenské konkurence s výjimkou případu, kdy mandl shoří po zásahu bleskem — tehdy by vrchnost poskytla stavební materiál za mírnou cenu. Kromě závazků odebírat od vrchnosti nápoje atd. se nesměl dopustit lichvářského a jiného nepřípustného obchodu, plátno musel mandlovat náležitě bohatým i chudým a pracovat beze škod, aby se žádný člověk nemusel soudit, „... nicht minder sollte selbter verbunden sein, wenn einige herrschaftliche Leinwand dahin abgeschickt würde, solche vor allen andern, gegen von jedem Schock á 1 kr zu empfangen habender Bezahlung und Darreichung der hiezu erforderlichen Roboth zu befördern.“<sup>24</sup> Vrchnost si také vyhradila, aby jakýkoliv prodej mandlu probíhal vždy s jejím souhlasem a aby byly z prodeje odvedeny z každého zlatého kupní částky tři krejcarey do vrchnostenských důchodů a poplatky kancelářím. V předposledním bodě kupní smlouvy zaznělo i jakési otcovské napomenutí, aby se všichni majitelé mandlu pilně přičinili k dobré službě, aby pláteníctví obchodníci, tkalci a jiní plátenictvím zaujatí lidé neměli příčinu přecházet na slezskou stranu. O dva roky později už přišel na vrchnostenský úřad nárek nového mandlíře Františka Kněžka, zřejmě kupcova syna, že sviadnovští běličí plátna a místečtí obchodníci nechávali madlovat po slezské straně.<sup>25</sup>

František Kněžek prodal koloredovský mandl v roce 1804 Janu Kolčařovi za 5000 zl.,<sup>26</sup> z čehož však 1500 zl. představovalo tzv. laudemium neboli poplatek za schválení převedeního vlastnictví. Toto laudemium bylo Kolčařovi prominuto, takže zaplatil „jen“ 3500 zl. Kromě laudemia měl kupec zapravit také tzv. přípisné (*Zuschreibgebühr*), s nímž si vrchnostenští úředníci nevěděli rady, a tak požádali ředitelství o vysvětlení, zda se přípisné platí z celkové sumy (71 zl. 25 a  $\frac{3}{4}$  kr.), nebo z hodnoty bez laudemia (50 zl.). Podle ředitelství nemělo prominutí laudemia na výpočet „gruntovnicového poplatku“ žádný vliv.

Jan Kolčař prodal mandl obratem, což vysvětlil zdravotním stavem a majetkovými problémy. Místecký ranhojič Mathäus Zosching svědčil, že léčil Kolčaře z tyfové ho-

24 Tamtéž.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž, fond Arcibiskupství Olomouc, František Kněžek prodává Janu Kolčařovi mandlovnu v Koloredově (1804), inv. č. 3320, sign. EVb73/2.



rečky až k naprostému vyzdravení. Z Vídně zaslal své informace faktor s máslem Jiří Mikulěnka, že obchodník s máslem Jan Kolčař z Frýdku utrpěl při poslední dodávce přepuštěného másla (*Schmalz*) o hmotnosti 120 centnýřů čisté váhy značnou ztrátu, protože trh byl přesycen máslem (*Schmalz und Butter*), a proto Kolčař prodal své zásoby pod cenou místnímu mydláři, aby nepřišly úplně nazmar. Kolčař pak zaslal Jeho Eminenci dopis (datován ve Frýdku, 7. června 1805), ve kterém velice děkoval za prominutí laudemiálního poplatku, který by ho uvrhl do naprostého neštěstí. Doložil obě kupní smlouvy, z nichž vyplynulo, že koupil koloredovský mandl za 5000 zl. a aniž by ho začal spravovat, prodal ho za pár týdnů za 4000 zl. Florianu Škovranovi. K tomu musel přidat ještě koně v hodnotě 80 zl., takže na transakci ztratil 1080 zl.<sup>27</sup> Ani Škovran nevydržel na mandlu dlouho. Prodal ho Martinu Baarovi 6. dubna 1807 za domluvenou sumu 3000 zl. se všemi právy a oprávněními, jak je sám původně koupil, s čímž kupci přenechal celou ozim a jař, dva koně, jednu krávu a veškeré nářadí za 1000 zl. Martin Baar slíbil, že převezme celý kapitál 1000 zl. váznuocí ve frýdeckém sirotčím úřadu. K mandlu patřila louka Telatník, vrchnostenská Pískovna a kousek bělidla zvaný Vařovňa. Jinak zůstaly podmínky předchozích smluv včetně pachtovného 240 zl. ročně.<sup>28</sup>

Martin Baar se na vrchnost obrátil už na počátku roku 1808 s tím, že ho smutné okolnosti nutí prosit o milostivou pomoc. Předchozí držitelé mandlu přeměnili bělidlo na Kamenci v pastvinu pro dobytek a Baar ji musel podle smlouvy používat stejně. Podle vrchnostenské kanceláře původní kupní smlouva na plátenický mandl nehovořila vůbec o pastvině, která by právně patřila vlastníkům mandlu, pouze jim byla vymezena za roční plat 30 kr. vrchnostenská Pískovna od místecké cesty dolů po sviadnovské grunty, s přístupem k potoku; místo bylo široké pro 10 kusů plátna. Majitel vinopalny Altmann přeměnil tento kousek na pastvinu a neoprávněně na něj hnal dobytek, čímž byl břeh řeky Ostravice oddělen od bělidla. A to bylo neustále příčinou sporů a žalob. Vrchnostenský úřad proto navrhoval zakázat Baarovi používat bělidlo jako pastvinu, neboť by tím jen pokračovalo jeho znehodnocování.

Nezdá se, že by produkce plátna na Frýdecku a Místecku v období napoleonských válek výrazně upadala. Vrchnostenský úřad v Hukvaldech informoval kroměřížské ředitelství na počátku roku 1810, že úprava plátna má velký odbyt a obchod se značně rozšířil, k čemuž přispěli okolní obchodníci plátnem, hlavně místecký „Kommerziant“ Václav Habrnal a pachtýř svidanovského hostince František Knězek. Jejich obchod se údajně rozvinul do několika tisíc štuk plátna ročně, jež nemohou upravit jen v koloredovském mandlu, ale nechtějí vstupovat do práv dosavadního mandlíře Martina Baara a stavět další mandl. Proto oba zmínění obchodníci žádají o povolení zřídit v Baarově mandlu třetí chod na své vlastní náklady s požadavkem přednosti při mandlování. Vrchnostenský úřad doporučil povolit stavbu s tím, že Martin Baar

27 Tamtéž, fond ÚŘAS Kroměříž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109; fond Arcibiskupství Olomouc, Jan Kolčař prodává Florianu Škovranovi mandlovnu v Koloredově (1804), inv. č. 3322, sign. EVb73/3.

28 Tamtéž, fond ÚŘAS Kroměříž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6, k. 1119; fond Arcibiskupství Olomouc, Florian Škovran prodává Martinu Baarovi emfyteutickou mandlovnu v Koloredově (1807), inv. č. 3332, sign. EVc75/3.





by jako majitel třetího chodu platil do vrchnostenské pokladny ročně 25 zl. navíc. Žádostí bylo vyhověno a v únoru byly sestaveny dvě smlouvy ke zřízení třetího mandlu.

Baar chtěl brzy ze smlouvy vycouvat, a proto vypověděl, že při uzavírání smlouvy s Habrnalem a Kněžkem nesrozuměl svou ženu, která najednou nebyla schopna uhradit z toho vzešlé obchody. Manželka se totiž v jeho dílně velmi angažovala. Baar chtěl zachovat manželku při dobrém zdraví, zvláště když se přesvědčil, že při tomto podnikání nemůže získat žádný významný užitek, a proto prosil úřad, aby přiměl Habrnala a Kněžka odstoupit od smlouvy. Nenamítal by nic proti tomu, kdyby chtěli zřídit nějaký „Mangelstock“ někde jinde. Habrnal s Kněžkem samozřejmě nesouhlasili s Baarovým míněním. Už byli příliš zainteresováni do celého podniku a nechtěli se unáhlit, tzn. odstoupit od smlouvy potvrzené Jeho Eminencí. Jelikož obě strany se nebyly schopny domluvit, byly odkázány hukvaldským vrchním na právní cestu. Pár dní poté si Habrnal a Kněžek podali novou žádost o povolení zřídit třetí mandl, ale vrchnost na to nechtěla přistoupit. „Weilen dann nicht zu erwarten ist, daß der Mangler Baar zu Errichtung eines 3te[n] Mangelstocks Hand anlegen werde...“<sup>29</sup> Žadatelé se rozhodli k vlastní výrazné škodě veřejně vyjádřit, že když k mandlování jejich plátna nebudou stačit Baarovy dva „štoky“, nechají své plátno upravovat, kde budou chtít. Na vlastní náklady už mandl stavět nechtěli.

Martin Baar zemřel v Koloredově 23. května 1821 a zanechal po sobě vdovu Kateřinu a pět dětí. Za poručníky nezletilým dětem byli ustanoveni dva významní místečtí soukeničtí mistři František Großmann a Jiří Blatan. V Baarově pozůstalosti se dlouho řešila především sporná částka 700 zl. WW, která byla stanovena jako náhrada za propachtování mandlu Janu Bayerovi mladšímu.<sup>30</sup> Problém spočíval v tom, že krátce předtím zemřel Jan Bayer starší (1. dubna 1821) a jeho syn o pár měsíců později (12. října 1821).<sup>31</sup> Smrt těchto tří, pro plátenictví v Koloredově nesmírně důležitých mužů vyvolala zdlouhavá pozůstalostní řízení, do nichž byly postupně zahrnuty i pozůstalosti vdov Marianny Hwižďové (po Janu Bayerovi st.), Barbory Bayerové a částečně i Kateřiny Baarové. Jan Bayer ml. si patrně pronajal mandlovnu ještě před Baarovým úmrtím.<sup>32</sup>

Pozůstalostní řízení po mandlířích se protahovala, což neprospívalo provozu. Proto byl mandl v roce 1826 prodán manželům Melchiorovi a Apolonii Brojačovým z Frýdku podle podmínek smluv z let 1766 a 1792 a se všemi právy a příslušenstvími, jak byl předán manželům Martinovi a Kateřině Baarovým v roce 1807. Kupní hodnota 15 750 zl. WW měla být celá odvedena do Baarovy konkurzní podstaty a Brojačovi se zavázali převzít všechny reálné závazky na usedlosti.<sup>33</sup> Vysoká investice se poměrně brzy ukázala být nevýhodnou. V roce 1829 podal Melchior Brojač stížnost na místeckého měšťana Františka Očka pro nekalou konkurenci, tzn. zřízení vlastního plátenického mandlu. Očko se vrchnosti na nic neptal, postupoval svévolně. Ředitelství

29 Tamtéž, fond ÚŘAS Kroměříž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109.

30 Tamtéž, fond Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3205, k. 813, složka Baar Martin.

31 Tamtéž, inv. č. 3206–3207, k. 813–814, složky Bayer Johann starší a mladší.

32 Tamtéž, inventář pozůstalosti Jana Bayera z 13. 10. 1821.

33 Tamtéž, fond ÚŘAS Kroměříž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6-1, k. 1119.



nakázalo správci hukvaldského vrchnostenského úřadu, jímž byl dočasně vrchní úředník z Mírova Jan Adam Wieser, aby zjistil, s jakým oprávněním Očko mandl zřídil, nechal podnik zapečetit a Brojačovi potvrdit, že se jeho stížnost řeší. Wieser zaslal ředitelství odpověď, že Očko požádal pouze o oprávnění ke zřízení mandlu s omezením na provoz jeho řemesla a v tomto směru nelze nic namítat, protože „Commerzial-gesetz“ dává volnou ruku každému řemeslníkovi k úpravě jeho vlastních výrobků. Wieser o Brojačovi tvrdil, že nevlastní mandl, ale valchu, což ukazuje na jeho nedostatečný přehled. Nepříjemnou pravdu měl ovšem v tom, že žádné právo nemá bránit jinému řemeslníkovi upravovat jeho vlastní plátno. Na závěr Wieser dodal poměrně důležitou poznámku, která naznačuje podstatnou proměnu v podnikání: pokud by Brojač pro nové politické účely, pro změněné časy a komerční podmínky nedokázal vystačit, může se dohodnout s vrchností na prodeji mandlu.

Skutečnost, že Wieser udeřil hřebík na hlavičku, potvrzuje výnos přerovského krajského úřadu z 22. září 1830, jenž reagoval na odvolání místeckého barvíře Očka proti zapečetění jeho živnosti. Očko prý podal žádost o zřízení mandlu už v roce 1826, ale vrchní Wieser ji úmyslně zdržoval a komisi k tomuto účelu zřídil až v roce 1828. Z výpovědi místeckého děkana a Očkova souseda Augustina Kuči vyplynulo, že Wieser nejdříve natáhl šňůru, po kterou se mohlo stavět, ale že Očko pak čekal tři nebo čtyři týdny, aniž by obdržel nějaký úřední výměr, aby mohl začít stavět vzhledem k pozdnímu ročnímu období. „Es liegt erwiesen vor, daß alle Eingabe und Gesuche des Franz Ocžko und des Melichar Brojatss aus einer unbegreiflichen Fahrlässigkeit des W[irtschaft]amtes unerledigt geliebt sind...“<sup>34</sup> Zdá se, že příčinou zdržování nebyl účel činit ve prospěch vrchnosti, ale Wieserova přezaměstnanost. Byl zároveň vrchním v Mírově i v Hukvaldech, což se nedalo zvládnout.

Situace byla podle krajského úřadu pro nový provoz příznivá. Kromě Očkova mandlu se ve městě Místku nenacházel žádný jiný mandl, přitom sem patřilo 118 tkalcovských mistrů. Brojačův mandl stál sice nedaleko Místku, přesto však už ne v jeho obvodu, nýbrž v přilehlé kolonii Koloredov. Očko byl tedy poškozen protiprávním jednáním bývalého vrchního, a jelikož sousedé nenamítali nic proti stavbě, rozhodl krajský úřad zrušit zapečetění a povolit Františku Očkovi provozovat tento podnik pro svou potřebu i pro jiné partaje. K tomu dodal ještě jednu velmi podstatnou námitku. Někdejší vrchnost nebyla v roce 1766 oprávněna povolit výsadní privilegium očividně nepříznivé komerčnímu podnikání, protože už podle § 40 plátenického řádu Moravského markrabství z 20. června 1755 „... soll niemand gezwungen sein, die Waaren in loco, sondern dort wo es am besten zu sein erachtet apparatiren zu lassen. Die Misteker Weeber oder andere Partheien, können daher nach der Tendenz dieses Ss nicht auf die Leinwandmangl des Melchior Brojatsch ausschließlich beschränkt werden, sondern es stehet ihnen ganz frei, sich jener des Franz Ocžko oder auch einer andern zu bedienen.“<sup>35</sup> Navíc dekret dvorské komory z 1. ledna 1810 povoloval svobodnou konkurenci.

Ředitelství ve své zprávě z 21. listopadu 1830 svedlo veškerou vinu na Wiesera. Prý vše nemuselo dospět k povolení nového mandlu. Stačilo se obrátit na místecký

34 Tamtéž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109.

35 Tamtéž.



tkalcovský cech a domluvit se s ním na prohlášení Brojačova mandlu za cechovní. Někdejší vrchní úředník Wieser vystupoval v tomto případě spíš pasivně: „... und man könnte fast sagen — unerklärlich — benommen.“<sup>36</sup> Když už došla situace tak daleko, nelze než poradit Brojačovi, aby podal rekurs, těžko se však dá očekávat příznivý výsledek vzhledem k nynějším zákonům a praktickému způsobu jednání politických úřadů. Brojačův rekurs bude pravděpodobně za stávajících liberálních trendů zamítnut a údajně nemůže očekávat zastupování ani slevu na poplatcích na základě smlouvy z roku 1766, jelikož dohoda byla uzavřena více než 10 let po publikování plátenického řádu, takže slib monopolu neměl platnost. Živnostenská příležitost se výstavbou nového mandlu jistě nezmenšila, takže Brojač nemá nárok cokoliv žádat. Navíc dominikální poplatky se odváděly ve vídeňském čísle, takže ve dvou pětinach původní sumy.

Brojač se odvolal ke dvoru, o čemž vrchnost zpravil v dopise z 26. března 1832, v němž poukázal na podíl vrchnostenského úřadu: „... weil die Hochwälder Obrichkeit mir laut diesen Urkunden [kupní smlouvy] mir (sic!) mein Privilegium auf die Leinwandmangel garantirt hat...“<sup>37</sup> Prosil tedy o podporu a pomoc Jeho Eminence, když mandl koupil za tak vysokou cenu. Vrchnostenský úřad se ho tentokrát zastal. Sice uznal, že koloredovskému mandlu nepřísluší žádné výjimečné právo, přesto povolání Očkova mandlu šlo dál, než by bylo žádoucí. Možností však bylo pouze tzv. „Radizierung“ (vsazení). Vsazená živnost byla vlastnicky spojená s nemovitostí,<sup>38</sup> což by se dalo uplatnit jako argument proti konkurenci. Jenže krajský úřad prohlásil vsazení za neprokázané: „... denn über die Zeit der Errichtung des Kolloredower Grundbuches ist nichts vorfindig und die Intabulationsklausel nicht datirt noch gefertigt...“<sup>39</sup> Znovu se ukázalo, jak důležité jsou záznamy o právních ujednáních, což se potvrdilo i následně, když ředitelství požádalo provést prohledání archivu a registratury ve věci mandlu a vyslechnout vrchního Wiesera. Nic se však nenašlo.

Když krajský úřad ve zprávě z 8. října 1836 popsal usnesení gubernia, že Brojač neprokázal vsazení plátenického mandlu (gruntovnicemi), pokusil se mandlíř ještě na vrchnost zapůsobit, aby bylo alespoň sníženo pachtovné. Ve svém dopise zmínil, že v Místku už byly tři mandly, k Očkovi se přidali Žiška a Jaroš. Proti všem protestoval, přesto získali povolení. Pokusil se odvolat, ale neuspěl, ať už k chybě došlo jakkoliv, ale podle Brojače to byly vrchnostenské gruntovní knihy a vrchnost měla na jejich vedení dohlížet. Proto byl nucen právně postupovat proti hukvaldskému vrchnostenskému úřadu. Už tehdy jednal o prodeji mandlu s dalším Frýdečanem Karlem Poláškem, který ho v roce 1839 koupil za 6000 zl. CM.<sup>40</sup> Krátce nato se Polášek poku-

36 Tamtéž.

37 Tamtéž.

38 Josef RANK, *Všeobecný slovník příručný jazyka českého i německého II*, Praha s. d., s. 537.

39 ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, Mandl v Koloredově, inv. č. 8674, sign. E 8/21, k. 1109.

40 Tamtéž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6-1, k. 1119; fond Velkostatek Hukvaldy, Plátenická válcha v Koloredově (1792–1844), inv. č. 2060, k. 370; fond Arcibiskupství Olomouc, Manželé Melchior a Apolonia Brojačovi prodávají Karlu Palaskovi z Frýdku mandl v Koloredově (1839), inv. č. 3474, sign. EVIa94/1.



sil získat alespoň část hodnoty zpět prodejem domu, který stál odděleně od mandlu u císařské silnice, za 1950 zl. CM Janu Hladnému. Jenže ředitelství odpovědělo, že sice ze soukromoprávního hlediska je toto rozdělení snadno uskutečnitelné, ale oddělený dům se tím stává novou usedlostí, proto musí platit poplatek z domu a za osvobození od robot, povinnosti k vrchnosti dané původní smlouvou musí přejít na novou usedlost (jurisdikce, předkupní právo, laudemium), pachtovné za mandl dopadá cele na jeho držitele a samozřejmě se musí napřed zabezpečit povolení politických úřadů.<sup>41</sup> Ačkoliv povolení k dělbě usedlosti bylo uděleno v prosinci 1839, nedošlo k tomu. Polášek se rozhodl ponechat si tento dům, zvaný Vařovňa, a mandl prodal v roce 1844 manželům Vincenci a Marii Pokludovým za 4000 zl. CM. Další pokles ceny byl vysvětlován vyšším počtem mandlů: „Der Werth dieser Mangel ist gefallen weil nach vielfaltigen Rekursen mehre Misteker sich das Mangel Befugniß erwirkt haben und überhaupt die Errichtungen der Mangeln zum vervollkommnten Betrieb der Webern eine freie Gewerbe ohne Concession ist.“<sup>42</sup>

Vrchnostenský emfyteutický mandl se stával přežitkem. Pokludovi požádali o snížení pachtovného v roce 1847, kdy už mandlovaly čtyři podniky v Místku a nedaleko něj, a to Dominika Knězka, Jana Jaroše, Mikuláše Bajtka a Magdaleny Očkové. Navíc i v Koloredově byl postaven nový mandl, hned vedle starého, a s povolením vrchnosti ho provozoval Jan Pokluda, takže v obvodu asi půl hodiny pěší chůze bylo celkem pět mandlů. Částečně odváděly klientelu také mandly na frýdecké straně, protože pláteničtí obchodníci mohli podle stávajících zákonů mandlovat bez překážek tam. Přitom tamní mandlři podle Pokludových neměli platy k vrchnosti: „... so ihre Kunden immer billiger als die gehorsamst Gefertigten bedienen können, weshalb den natürlicher Weise sämtliche Kundleute ihre Waare zu jene Mangeln, wo sie billiger bedient werden, zur Zubereitung übergeben...“<sup>43</sup> Hukvaldský vrchnostenský úřad doporučil snížit pachtovné na 150 zl. ročně, ale ředitelství nechtělo povolit. V další žádosti z 10. ledna 1851 už Pokludovi chtěli zcela zrušit pachtovné, ale vrchnostenský úřad to označil za drzý požadavek. Jenže Pokludovi nebyli schopni pachtovné platit. V žádosti z 1. září 1853 prosili o odpuštění nedoplatku z let 1848–1850 buď zcela, nebo alespoň z větší části.<sup>44</sup> Dlužili pachtovné ve výši 692 zl. 45 kr. WW (277 zl. 6 kr. CM) a byli za to zažalováni, ale projednávání se protahovalo. Tehdejší vrchní úředník Ott nepochyboval, že velkostatek spor vyhraje.<sup>45</sup>

\* \* \*

Vrchnostenské podnikání procházelo ve druhé polovině 18. a první polovině 19. století značnými změnami, což souviselo s protoindustrializací a merkantilistickými snahami státu podporovat výrobu a obchod na vlastním území. V této studii zazněla

41 Tamtéž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6-3, k. 1119.

42 Tamtéž, sign. E 10/6-1; fond Velkostatek Hukvaldy, Plátenická valcha v Koloredově (1792–1844), inv. č. 2060, k. 370.

43 Tamtéž, Valchovna v Koloredově (1767–1854), inv. č. 8717, sign. E 10/6-7, k. 1119.

44 Tamtéž.

45 Tamtéž, sign. E 10/6-4.

několikrát „zaklínadla“ tehdy dominující a poměrně podporované liberální ekonomiky — konkurence (*Konkurrenz*) a obchod (*Kommerz*). Na příkladu jednoho úpravárenského odvětví je dokumentováno úsilí protoindustriálních malých podnikatelů o zisk a udržení obživy. Podstatou je především poukázat na soupeření nájemců panského mandlu v malé vesnici Koloredově s měšťany v sousedním městě Místku a konkurenčními mandly na slezské straně hranice u města Frýdku. Měšťané se aktivně zapojili do produkce a obchodu s plátnem, dováželi výrobky do vzdálených center a měli eminentní zájem dostat se ze závislosti na panských úpravárnách svého zboží, tzn. třeba na jednom mandlu, jehož držitel mohl být více nebo méně schopný, mohl zdržovat úpravu látek, nebo preferovat určité zákazníky. Vrchnost se přitom snažila ochraňovat svého mandlíře a zajišťovat mu monopol, což se však v průběhu první poloviny 19. století ukázalo jako neoprávněné a měšťané s pomocí státních úřadů prosadili zakládání vlastních mandlů. Byla to trnitá cesta k „nezávislosti“, na níž sehrála podstatnou roli také blízkost zemské hranice se Slezskem a frýdeckých mandlů, které se stávaly důležitým bodem v argumentaci měšťanů. Vrchnost mohla chránit svého mandlíře před konkurencí v Místku, ale Frýdek už stál na jiném panství. Interaktivita mezi městy a vesnicí probíhala ve zkoumaném teritoriu v mnoha dalších hospodářských odvětvích, takže toto je jen malá část poměrně rozsáhlých vztahů.

#### RÉSUMÉ:

In the second half of the 18<sup>th</sup> and the first half of the 19<sup>th</sup> century, the seigneurial enterprise underwent considerable changes, which were related to the proto-industrialisation and mercantilist efforts of the state to promote production and trade in its own territory. An example of manufacturing industry documents the efforts of the proto-industrial small businesses to make profit and earn a livelihood. It aims to present the rival lessees of a seigneurial mangle in the small village of Koloredov, which was set up in 1790 on the parcelled ground of the former manor court, with the burghers in the neighbouring town of Místek and competitive mangles on the Silesian side of the border in Frýdek. The townspeople actively participated in the production and trade in canvas, exported products to distant centres, and had eminent interest in reducing their dependence on the seigneurial workshops processing their products. At the same time, the seigneurial authority endeavoured to protect its mangle operators and grant them a monopoly, which proved to be unjustified during the first half of the 19<sup>th</sup> century, and the burghers, with the help of the state authorities, endeavoured to establish their own mangles. It was a thorny path to 'independence'. Interaction between town and village took place in the relevant territory in many other economic sectors.

**Mgr. Radek Lipovski, Ph.D.**, historik FF OU, zabývá se především historickou demografií, hospodářskými dějinami a každodenností. Dlouhodobě se věnuje regionálním dějinám Frýdecko-Místecká (radek.lipovski@osu.cz).

